

Theodor Kallifatides

Taplus Trooja pärast

Rootsi keelest tõlkinud Anu Saluäär

SA Kultuurileht

Tõlgitud väljaandest:

Theodor Kallifatides
Slaget om Troja
Albert Bonniers Förlag, 2018

Tõlget on toetanud Rootsi Kultuurinõukogu (Kulturrådet, Swedish Art Council).

Toimetanud Triinu Tamm
Korrektuuri lugenud Lauri Eesmaa
Kujundanud Maris Kaskmann

© Theodor Kallifatides, 2018

© Tõlge ja saateks. Anu Saluäär ja Loomingu Raamatukogu, 2021

© Kaanefoto. Roger Tillberg. Alamy Stock Photo, 2006

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson,
Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn
Tel: 627 6425
E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Pakett

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-47-5 (trükis)

ISBN 978-9916-616-48-2 (epub)

I

Ma olin viisteist aastat vana ja armunud oma õpetajasse. Oli 1945. aasta aprilli algus. Saksa sõjavägi oli minu küla okupeerinud alates 1941. aastast, nii nagu kogu Kreekat. Nendel aastatel kool ei töötanud. Kooli mõlemad õpetajad – üks neist oli minu isa – olid sakslased ära viinud ja asendajaid neile ei tulnud. Me ei teadnud, kas isa oli veel elus või juba surnud. Ema nuttis öösiti ja hoolitses päeval minu ja kodu eest. Olimegi ainult kahekesi, ema ja mina.

Vahetevahel andis üks pensionil olev advokaat ajaloo ja kreeka keele tunde. Mitte koolimajas, sest selle olid sakslased kasarmuks muutnud. Tulime mõnikord kokku tema kodus, aga sagedamini õhtu poole, pärast siestat, tema kohvikus kirikuplatsil, kui advokaat katsus endale uuesti eluvaimu sisse saada mitme tassi kohviga, mida ta jõi „raskelt, ilma mullita“, see tähendab ilma suhkruta ja hästi segatult. Raske öelda, mida ta meile nendes tundides õpetas, aga kaardimängu saime küll käppa.

Õpetajapreili saabus ühel niisugusel õhtupoolikul bussiga Ateenast. Külavanem isiklikult võttis ta vastu. Naine oli noor, peenike nagu valguskiir, olgugi et pealaest jalatallani mustas. Ma armusin silmapilkselt, kõlaga see nii veidralt kui tahes. See oli meie uus õpetajanna. Hea märk. Elu pidi jälle normaalseks muutuma. Aga mitte kõikide jaoks. Minule tähendas see, et isa ei tule arvatavasti enam kunagi tagasi, ja ma valmistusin veel rohkemateks uneta öödeks, kui ema nuuksub kõrvaltoas.

Minu ainus lohutus oli Õpetajapreili. Ma ei saanud tema vaatamisest isu täis. Ta oli väike, tumedat verd, põlevate silmadega ja kaunite kätega, mida ta liigutas palju ja meeeldi. Ametlikult nimetasime teda Preiliks ja ebaametlikult Nõiaks, kuna küla kurjad ja peksukartlikud koerad lõpetasid teda nähes klähvimise. Muidu haukusid nad isegi omaenda varju peale.

Diagnoosi pani minu lapsepõlve mängukaaslane Dimitra.
„Ta on nõid,“ ütles ta.

Nagu öeldud, oli aasta 1945. Teine maailmasõda lähenes lõpule, Saksa sõjavägi taganes kõikidel rinnetel, aga meie ei teadnud sellest midagi ja külaelu jätkus nagu harilikult. Saksa sõdurid ei olnudki enam nii väga võõrad ja iga päevaga jäi neid aina vähemaks. Üks jagu neist sai surma võitluses partisanidega, teised saadeti ära idarindele.

Saksa kapteni loal peeti koolitunde nüüd koolimajas, mis asus külast natuke eemal. Sealt kõik algaski.

Oli päikeseline päev, aknad olid lahti, me nägime mänglevas tuules Saksa lippu kergelt lehvimas. Koolipreili seletas parajasti, et transitiivsed verbid nõuavad kreeka keeles genitiivi ja tõi näiteks rahvaliku laulukese „Varavalges perenaine rõõmsalt kodu korda teeb“. „Kodu“ pidi siin olema genitiivis.

„Tobe näide,“ porises Dimitra, kes polnud kunagi näinud oma ema varahommikul rõõmsana. Peale selle vihkas ta kõiki reegleid, eriti keelereegleid.

Ta nimetas neid „fantaasia käeraudadeks“.

Õpetaja arvas teisiti. Tema esimene kohustus ja lõbu oli meile meie keelt õpetada.

„Kreeklane olla tähendab kreeka keelt osata,“ ütles ta.

Kui me lennukimürinat kuulsime, ei teinud see meile muret. Arvasime, et need on sakslased. Külas paiknes ajutine lennuväli, mille sakslased olid rajanud oma vedude jaoks, kui käis taplus Kreeta pärast. Nii minu vanaisa kui ka onu olid sunnitud seal töötama, nagu enamik meie küla mehi. Sedasama oleks pidanud tegema ka minu isa, aga tema istus kuskil vanglas, kui ta üldse veel elus oli.

Istusime klassiruumis, kui esimesed pommid langesid ja aknaklaasid klirisesid. Olime pigem uudishimulikud kui kohkunud ja tormasime välja, et näha, kuhu pommid olid kukkunud. Esimene ohver oli üks puukoormaga eesel. Eesli suur kõht oli lõhki ja ta vehkles kõigi nelja jalaga õhus, enne kui pikapeale suri.

Need ei olnud Saksa, vaid Inglise lennukid.

Järgmine pomm kukkus kooli primitiivse välikemmergu peale, junnid lendasid ümberringi nagu surnud hiired ja rotid. Õpetaja, kes oli meiega koos välja tulnud, hüüdis, et kui me ei taha surma saada, peame koopasse varju jooksuma.

Me ei tahtnud surma saada. Koobas oli koolimajast paarsada meetrit eemal, jäärakus, mis küla läbi lõikas. See oli meile tuttav koht.

Mängisime seal ikka sulisid ja võmme ja muid mängu, ja vahel luurasisime armastajapaare, kes sinna peitu läksid.

Meie klassis oli kuus poissi ja üksainus tüdruk, Dimitra. Nii et kokku oli meid seitse. „Hea arv,“ ütles Õpetaja. „Jumal lõi maailma seitsme päevaga.“

Niisiis olime kõik seitsmekesi koos Õpetajaga koopas. Seal oli kitsas, pime, niiske ja seal kubises lutikatest ja muudest mutukatest. Istusime tihedalt puntras. Ma istusin Dimitrale päris lähedal. Õpetaja istus meie vastu, koopa sissepääsu ette, väljast langes temale valgust ja ta nägi välja nagu üks külakiriku rangetest inglitest.

Pommid muudkui langesid. Kuulsime plahvatusi, lennukimürinat ja Saksa sireeni. Kiriku kellamees kasutas juhust ja lõi häirekella. Talle meeldis häiret anda ka enne sõda, kui suviti puhkesid orus iseeneslikud tulekahjud. Sellega sai tema elu nii-öelda mõtte, olgugi et ta lõpuks ise kurdiks jäi.

Õpetaja jäi rahulikuks ja ootas, kuni ärev sumin vaibus.

„Kuulge, see võib kesta tükk aega. Mul ei ole midagi selle vastu. Sellest ajast peale, kui ma ülikoolis õppisin, olen ma sellest unistanud. Et klass oleks ainult minu päralt. Siin koopas pole mitte midagi teha, mitte midagi näha. Oleme ainult teie ja mina.“

Dimitral oli õigus. Õpetajanna oli nõid. Silmad harjusid hämarusega, me hakkasime üksteist nägema, ja me kõik nägime Õpetajat, kui ta seisis meie ees oma lühikeste varrukatega mustas kleidis ja tema ilusad valged käsivarred liikusid nagu kajaka tiivad.

„Kui mina teievanune olin ja käisin gümnaasiumis, tuli ühel päeval kooli üks vana mees ja luges meile valjusti ette „Iliast“, millest te võibolla kuulnud olete. See räägib sõjast, mida kreeklased ehk ahhailased, nagu neid tol ajal nimetati, pidasid Troojaga, mis oli üks linn teisel pool Egeuse merd. See vana mees, kes meie juurde tuli, oligi ameti poolest ettelugeja, rapsod. Ta sõitis ühest koolist teise, rääkis Homerosest, kes oli loonud „Iliase“ ja „Odüsseia“, ja luges mõne episoodi valjusti ette. Nii olevat teinud ka pime Homeros. Ta rändas linnast linna ja deklameeris oma luuletusi ja inimesed tulid majadest välja teda kuulama. Ma mõtlesin, et võiksin sedasama teha. Jutustan peast „Iliast“, niikaua kui me siin istume. Ega meil suurt muud ju teha ei ole.“

See oli tõsi. Meil polnud koopas suurt muud teha kui ennast lutikate ja teiste mutukate eest kaitsta.

„Millal see sõda oli?“ küsis Dimitra.

„Mitte eile. Rohkem kui kolm tuhat aastat tagasi,“ vastas Õpetaja. Dimitra ohkas.

„No on alles põnev.“

Õpetaja ei solvunud. Tõesti ei tundunud eriti põnev. Aga meil polnud seal koopas suurt midagi teha ja Õpetaja hakkas jutustama:

Päike paistis ahhailaste laagri peale, nende meeled polnud aga sugugi päikeselised. Nende vastas kõrgusid Trooja võimsad, kaunid müürid. Varsti juba kümme aastat olid nad neid rünnanud. Palju häid mehi oli mõlemal poolel karmides lahingutes tapetud. Aga otsustav lahing oli pidamata.

Troojalased võitlesid oma elu nimel. Ahhailased oma au ja kuulsuse nimel. Need ei kaalunud võib-olla ühepalju. Vägi oli ära kurnatud, mehed igatsesid perekondade, kodu ja põldude järele. Koduigatsus ei ole vahest haigus, aga see kulutab inimest nagu mõni tõbi. Mehed jäid aina kõhnemaks, nende silmad vajusid auku, põsed samuti. Nad kaotasid hambaid ja nende suud kadusid vuntside alla, nende hingeõhk oleks võinud surnud madusid ellu äratada, neil oli vahetpidamata kõht kinni või lahti, ja juuksed jäid aina hõredamaks.

Nende omavaheline jutt muutus aina üksluisemaks ja labasemaks. Kui mõni pead sügas, leidus alati keegi, kes ütles, et eks seal sarved kasvavad. Nende naised olid üksi kodus ja kõik teadsid, mis võib juhtuda.

Mehed katsusid tuju üleval hoida, kuid nende õhtused laulud läksid aina kurvemaks. Ainult nende sõprussidemed olid aja jooksul tugevamaks muutunud. Nad kannatasid kõike üheskoos, ühe kilp kaitses ka teist. Ühe surm viis tihtipeale ka teise surmani. Nagu öeldud, oli kulunud ligi kümme aastat ja Trooja kaunilt ehitatud müürid olid osutunud vallutamatuks.

Troojalastel oli kõik hoopis teisiti. Nemad pöördusid pärast lahinguid tagasi oma perekondade juurde, naise ja laste juurde, ja nende naised ei olnud ilmaasjata tuntud oma kaunilt võõtatud pihtade poolest. Uhkelt ja sirge seljaga ootasid nad oma pikkades kleitides ukstel, kui mehed koju tulid. Marmorvannidesse oli soojendatud mägiallikate vett. Naised pesid meestelt maha tolmu ja higi ja verepitsmed, mehi hellitati, suudeldi ja armastati. Niiviisi olid nad

vastu pidanud piiramise kümme aastat ja nad oleksid suutnud vastu pidada veel kümme aastat.

Üks asi on võidelda kodus ja hoopis teine asi võidelda võõral maal. Küsimus ei olnud enam selles, kui kaua suudab Trooja vastu pidada ahhailaste piiramisele, vaid kui kaua suudavad piirajad piirata.

Teiste sõnadega, nende juht Agamemnon teadis, et midagi tuleb ette võtta. Aga ta ei teadnud, mida. Teda vaevas kahtlus, mida ta ei söandanud iseendalegi tunnistada. Igatahes oli ta kõik teised kuningad ja väejuhid oma telki kokku kutsunud.

Ka neil teistel oli kahtlusi. Igäühel olid oma põhjused. Nende hulgas oli vaevalt kedagi, kes ei olnud nende üheksa aasta jooksul üht või mitut häbiväärset tegu teinud. Selja tagant tapnud, vaeseid talupoegi riisunud, naisi ja lapsi röövinud.

Nende hinge laastas sügav kahtlus. Kas see sõda oli õiglane? Kas nad pidid Trooja verre uputama ainult sellepärast, et Paris, linna kuninga Priamose poeg, oli võrgutanud või röövinud Helena?

Helena oli muidugi kõige kaunim naine, kes kunagi oli olnud, teda peeti kaunimaks isegi armastusjumalannast Aphroditest. Sada üheksateistkümmend kosilast üle maailma oli tal kosjas käinud ja tema isa ei söandanud ühtegi neist välja valida, sest kartis, et sellest saab kõikide sõda kõigi vastu. Nii et ta jättis otsuse tegemise Helena hooleks ja nõudis samal ajal kõigilt kosilastelt lubadust, et ükskõik kelle abikaasaks Helena saab, peavad kõik teised teda kaitsma, ja kui keegi rööviks Helena tema kodust ja tema mehelt, peaksid kõik teised üheskoos sõtta minema, vallutama süüdlase linna ja tegema selle maatasa, olgu ta siis kreeklane või barbar.

Nii saabus see suur päev, kui Helena valis oma abikaasaks Sparta kuninga, laiaõlgse Menelaose. Tal oli käes varajastest kevadlilledest pärg, ta läks mehe juurde ja pani pärja tema heledatele juustele.

Sellest sai igas mõttes õnnestunud abielu.

Helena ja Menelaos elasid õnnelikult, neil oli seitse last, ja Helena läks iga päevaga aina kaunimaks. Räägiti, et suur kollane päevalill ja sinine sigur kummardasid tema ees, kui ta hilisel õhtupoolikul aias jalutas. Et linnud lõpetasid sädistamise. Et isegi Eurotase jõe virvendus jäi liikumatuks, nii et ta sai end peegeldada selle kristallselges vees.

Õeldakse, et saatanal on palju jalgu, kuid moiradel, saatusejumalannadel, on neid rohkem. Ühel päeval saabus Menelaosele külla Paris,

Trooja kuninga Priamose poeg. Kaks kuningat olid omavahel tuttavad, nii et Parise vastuvõtmine oli päris loomulik. Ta rääkis, et tema laev on tormis kurikuulsa Malease neeme lähedal tõsiselt viga saanud ja et ta oli sunnitud laeva maha jätma.

Siis ei aimanud veel keegi, mis tagajärjed sellel külaskäigul on.

Õpetaja pidas vahet ja tõmbas sügavalt hinge, nagu oleks ta jutustamise ajal hinge kinni hoidnud. Ta läks koopasuule ja vaatas välja.

„On jälle rahulik. Nüüd võite koju minna. Jätkame homme.“

Dimitra ja mina läksime seltsis kodu poole. Me olime koos üles kasvanud. Me olime „arsti“ mänginud ja teineteise sootunnuseid uurinud. Me olime teineteise kõige vanemad sõbrad. Meist olid saanud justkui õde ja vend.

„Mis sa siis sellest Nõiast arvad?“ küsis Dimitra.

Ma läksin natuke turri.

„Hääl on tal ilus.“

Kirikuplatsil oli kõik jälle nagu ennegi. Saksa kapten ja külavanem jõid enne õhtusööki *ouzo*'t. Samuti teised mehed. Nooremad naised jalutasid käevangus edasi-tagasi ja lasid ennast imetleda. Just nagu ei oleks midagi juhtunud.